

TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE ORTAÖĞRETİM PROGRAMLARI VE UYGULAMALAR

Doç. Dr. Ersan SÖZER

İlköğretim ile yükseköğretim arasındaki aşamayı oluşturan ortaöğretim kurumları, ilköğretimin sağladığı temel bilgi ve becerilerin ötesinde, genel ya da mesleki-teknik alanlarda öğrencilere daha geniş ve daha derin genel ve mesleki kültür kazandıran kurumlar olarak önemli bir eğitim basamağını oluşturmaktadır. 1973 tarihli ve 1739 sayılı "MÜli Eğitim Temel Kanunu'nda, "temel eğitimi tamamlayan ve orta öğretime girmeye hak kazanmış olan her öğrencinin, ortaöğretime devam etme ve ortaöğretim olanaklarından ilgi, istek ve yetenekleri ölçüsünde yararlanma hakkına sahip bulunduğu" belirtilmekte ve bu eğitim basamağının tanımına yer verilerek "ortaöğretim, temel eğitime dayalı, en az üç yıllık öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsar" (madde 26) denilmektedir. Söz konusu yasaya göre, ortaöğretim, çeşitli programlar uygulayan liselerden oluşmaktadır. Bu liseler program özelliklerine göre teknik lise, tarım lisesi vb. adlar alırlar. Genel program uygulayan liselere yalnızca "lise" adı verilir. Nüfusu az ve dağınık olan yerlerde genel, mesleki ve teknik öğretim programlarını bir yöntem altında uygulayan çok programlı (çok amaçlı) liseler de kurulabilir.

Eğitim sistemi içinde, ortaöğretim kurumlarının, öğrencilere bir yandan yükseköğretime, bir yandan da yaşama alanlarına ve iş, sanat, meslek dallarına hazırlayıcı bir rolü bulunduğu, gerek eğitim çevrelerinde, gerekse kamu oyununda sık sık tartışılmakta ve bu konuda görüşler ileri sürülerek, toplumda çoğu zaman niteliksiz iş gücü ile, ileri düzeyde uzmanlık isteyen meslekler arasında nitelikli eleman gerektiren, ara insan gücünün yetiştirilmesi gereksiniminden söz edilmektedir. Ortaöğretim kurumlarının böyle bir gereksinime yanıt veren bir eğitim basamağı olarak, toplumun ekonomik yaşamı ve kalkınması yönünden oldukça önemli bir işlevi bulunduğu konusunda görüş birliği vardır (Oğuzkan, E, 1981, s. 19).

Ülkemizde de, toplumun gerek duyduğu olgun ve yetenekli vatandaşları yetiştirmede, ortaöğretim son derece önemli bir role sahiptir. Hemşire, sağlık memuru, laborant, teknisyen vb. gibi orta düzeyde mesleki ve teknik elemanların yetiştirilmesinin kalkınma yönünden önemi yadsınamaz (Kaya, 1989, s. 73). Ayrıca, insangücü yetiştirmedeki bu önemli katkısı yanında, yükseköğretime de öğrenci hazırlanması ortaöğretimin bir başka önemli işlevini oluşturur.

Ortaöğretimde Programlar ve Uygulamalar

Okullarda gerçekleştirilecek eğitimin niteliği çok önemlidir. "Eğitimde nitelik kavramının çok boyutlu olarak ele alındığını ve genelde, eğitim uygulamalarında en iyiyi ve en mükemmeli bulma anlamında kullanıldığını" belirten Demirel (1991, s. 4) konuya ilişkin olarak şu görüşleri ortaya koymaktadır.

Eğitimde nitelik geliştirme çalışmalarında öncelik pahalı araç ve gereçlere verilmekte, öğrenme-öğretme sürecinin odağında yer alan öğrenci ikinci planda yer almaktadır. Bunun yanı sıra eğitim programlarının niteliğinden çok ders kitabının niteliği ön plana geçmektedir... Çoğu kez de nitelik ile nicelik kavramlarından biri diğerinin yerine geçmekte ve eğitimin niteliği niceliğin bir değişkeni gibi kullanılmaktadır. Söz gelimi öğretmen başarısını sınıfını geçen öğrenci sayısı ile ölçme gibi, ya da en çok bilgisayara sahip olan bir okulun nitelikli eğitim yaptığını reklam etme gibi.

Eğitimin ülke kalkınmasına katkı getirmesinde, eğitimin niteliği ne denli önemliyse, eğitimin niteliğinde de uygulanan eğitim programlarının rolü o denli önem taşımaktadır. Varış'ın da belirttiği gibi (1991, s. 3-9), "programlar, eğitilenlerin davranış standartlarından, öğrenme ve öğretimin etkinliklerine değin, çalışmalara kılavuzluk etmekte ve bir aracı rol oynamaktadır." Bu noktada, eğitim programlarının bir köprü görevi yüklendiği söylenebilir. "Eğitim" kavramının içerdiği anlam doğal olarak eğitim programına da yansımaktadır. Eğitim programı ise eğitim politikası çerçevesinde yer alan çeşitli etkilikler ve yaşantıları içine almaktadır. Eğitim programı doğrultusunda da, daha alt aşamalarda, sırasıyla öğretim programı, ders programı, ünite ve konu programı (planı) oluşturulacaktır; okul ve dersliklerde eğitim ve öğretim etkinlikleri bu aşama düzenine göre gerçekleştirilecektir. Bu bakımdan, eğitimde daha iyi ürün alınması, bir başka deyişle, daha sağlıklı verim elde edip daha nitelikli öğrenciler yetiştirilmesi, söz konusu programların gereksinimlere yanıt verecek biçimde ve uygulamalı bir süreç içinde geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Çünkü çağdaş toplumsal yaşamdaki büimsel ve teknolojik üremelerin gün geçtikçe ve hızla önemli boyutlara ulaşması, daha nitelikli insan gücüne olan gereksinimi karşılamada eğitim programlarının titizlikle geliştirilip uygulanmasını gerektirmektedir. Bilindiği gibi, bir eğitim sistemi içinde yer almış olan bütün eğitim kurumları amaçlarını, uygulamakta oldukları programlarıyla gerçekleştirmeye çalışırlar.

Türkiye'de ortaöğretim düzeyindeki okullarda uygulanan programların bir özelliği, ancak okul türlerine göre değişiklikler göstermesi; aynı türdeki okullarda tek tip program uygulamasıdır. Böylece, genel lise, anadolu lisesi, fen lisesi, güzel sanatlar lisesi, teknik lise, endüstri meslek lisesi, ticaret lisesi, kız meslek lisesi vb. okullar için, türlerine göre hazırlanmış programlar bulunmaktadır. Çeşitli türdeki bu okullarda okutulacak derslerle bunların haftalık saatleri ve içerikleri Milli Eğitim Bakanlığı'na saptanmaktadır. Ayrıca, öğretimin etkililiğini ve verimini yükseltmek için de farklı düzeylerde planlama çalışmalarına yer verir. Bu planlama çalışmaları eğitim ve öğretim programlarının felsefesi, ilkeleri ve ana yapısmadan derslerin özel programlarını, konuların düzenlenmesinden öğretim yöntemlerine ve değerlendirmeye dek pek çok ögeyi içine alır. Okul düzeyinde de ünite planları ve günlük ders planları ile öğretim ve ders programları daha da ayrıntılı biçimde düzenlenir ve somutlaştırılır. Öğretim ve ders programlarının beklenen sonuçları verebilmesi için her düzeyde dikkatli bir planlamaya ve uygulamaya gereksinim vardır. Ne var ki, son yıllara değin ülkemizdeki ortaöğretim kurumlarında uygulanan öğretim programlarının böylesine rasyonel bir yaklaşımdan güç aldığını söylemek oldukça zordur (Doğan, 1981, ss. 84-85). Birçok eğitimbilimci ve uygulamacıya göre, günümüze dek Türk Eğitim Sisteminde uygulamaya konmuş olan programları, çoğunlukla, geçmişin alışlagelmiş uygulamalarını, belli disiplinlerin gereklerini, değişik dönemlerde birbirinden farklı amaçlarla, bütüncül bir yaklaşımdan uzak olarak, zaman zaman eleştiri alan yönler üzerindeki kısır düzenleme ve düzeltmeleri yansıtmaktadır. Çoğu zaman, uygulanan programlara ilişkin olarak yapılan gözlem ve tanılar, öğretim programları ile verilmesi istenen bilgi ve becerilerin, öğrencinin günlük yaşamında kullanabileceği türde olmadığı; gerek ilköğretim, gerekse ortaöğretim basamaklarında öğretim programları basamaklarında öğretim programları bakımından bir bağlantı ve bütünlük bulunmadığını; bu nedenle, hem öğretimin basamakları hem de okul türleri arasında bir dengenin kurulmadığını; okullardaki fiziksel koşulların elverişsizliğinin ötesinde, uzun yular öğrenci başarısının değil, çoğunlukla öğrenci başarısızlığının ölçüldüğünü; bu bakımdan nesnel bir değerlendirme yaklaşımından uzan kalındığını; programlar ve uygulama arasında uyumlu bir birlikteliğin gerektiği gibi sağlanmadığını ortaya koymaktadır (Oğuzkan, T., 1981. s. 84; Karagözoğlu, 1988, s. 12; Sakaoğlu, 1992, s. 130).

Bununla birlikte, eğitim sisteminin başarısızda ya da başarısızlığında büyük payı olan eğitim programları, Türkiye'de ülke kalkınmasına koşul olarak, Cumhuriyet döneminin başlangıcından bu yana zaman zaman yapılan yanlış ve yetersiz uygulamalara karşı, gelişme çizgisi üzerinde sürekli bir değişim ve yenileşme gösterilmiş; bugüne değin eğitim süreçlerine konu olan her alanda önemli bir yol katedilmiştir (Sözer, 1991, s. 50).

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından bu yana, Osmanlı Eğitim Sisteminden aktarılan eğitimi kurumlarından özellikle ortaokul ve liselerle ilgili öğretim programlarının Fransız Eğitim Sisteminin etkisinde bulunduğu ve oldukça ağır olan bu programların, Türk eğitiminde gerek duyulan birtakım derslerin de eklenmesiyle, giderek daha da ağırlaştırıldığı, kimi dönemlerde bir yakınma konusu olmuş ve ders' sayıları ile içeriklerinin azaltılması isteği kamu oyunda sık sık gündeme gelmiştir.

Cumhuriyet döneminin başlangıcında, ortaöğretimin ilkokuldan sonra iki aşamalı olarak düzenlendiği görülmektedir. 1924 yılında 430 sayılı "Tevhid-i Tedrisat" yasası ile ortaokul, lise ve öğretmen okulu programları değiştirilmiş, liselere "içtimaiyat" (sosyoloji) dersi konmuştur. Bunun yanında başka kimi değişikliklere de yer verilerek sultanilerde izlenen ders çizelgelerinden ortaokul ve liselerin yeni ders çizelgelerine bir geçiş yapılmıştır. Cumhuriyet döneminde izlenen ders çizelgelerinde başlıca dört temel ilkenin göz önüne alındığı belirtilebilir. Bunlar başta laiklik olmak üzere, çağdaşlaşma, olgul bilimler (müsbet ilimler) ve ulusal bütünlük ilkeleridir.

Ülkemizde, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarına ilişkin program geliştirme etkinliklerinin çağdaş ve bilimsel yaklaşımlarla 1950Tİ yılların başlarında ele alındığını söylemek uygun olur. İkinci Dünya Savaşından sonra hızla artan nüfus ve özellikle eğitimde demorkatikleşme kavramının giderek gelişmesi sonucu, bir çok yabancı ülkede gürülmeye başlanan çok amaçlı (comprehensive) program uygulamaları 1952-1953 öğretim yılında ülkemizde de, önce Mustafa Kemal Paşa Ortaokulunda, daha sonra geniş çapta bir denemeye İstanbul Atatürk Kız Lisesinde başlatıldı. Somadan Nevşehir Lisesi'nin de uygulamaya katılımıyla orta dereceli deneme okullarının sayısı artmıştır. Ancak bu deneme uygulamalarının tümünden başarılı sonuçlar elde dildiğini söylemek güçtür.

Bununla birlikte, 1954-1955 öğretim yılında, İstanbul Atatürk Kız Lisesinde çalışmalara başlayan bir Deneme Okulu Program Komisyonu, Milli Eğitim Bakanlığının 22.10.1954 gün ve 230.35.24996 saydı emirleri üzerine bir deneme okulu pogram taslağı hazırlanmıştır. (Varış, 1983, ss. 199-201). 1954, 1955 ve 1956 yıllarında Bakanlığın düzenlediği seminerlerde tartışıldıktan soma, üzerinde birtakım değişiklikler yapılan taslak, daha soma Bakanlığın onayına sunulmuş ve üzerinde son düzeltmeler yapıldıktan soma 1955-1956 öğretim yılında okulun orta kısmında; 1956-1957 öğretim yılında da lise kısmında uygulamaya konmuştur. Her yıl, değerlendirme sonuçlarma göre program geliştirme etkinlikleri sürdürülmüş; ayrıca hizmet-içi eğitim çalışmalarına da yer verilerek öğretmenlerin iş başında yetiştirihnelerine özen gösterilmiştir. Deneme programında dersler genel ve özel (seçimlik) olmak üzere iki kümede toplanmış ve uygulama altı yıl boyunca devam etmiştir.

"Deneme Okulu Program Komisyonu" deneme çalışmalarına başlamadan önce şu ilkeleri benimsemiştir Kantemir, 1973, s. 150).

a) Çalışmaların hareket noktasını öğrenci ve onun gereksinimleri oluşturacaktır, b) Program, öğrencilerin ve çevrenin gereksinimlerini ve zamanın gereklerini karşılayacak biçimde esnek ve zamanla gelişebilecek özelliği taşıyacaktır, c) Ortaokulun ve lisenin uzmanlık kazandıran kurumlar olmadıkları dikkate alınarak, program, öğrencilere gerekli genel bilgileri kazandırırken, aynı zamanda, bilgi edinme ve usavurma yetisi, düşünme ve işbirliği yapma alışkanlığı, birbirleriyle iyi vatandaşlık ve insanlık ilişkileri kurabilmeleri gibi iyi alışkanlıklar kazandıran olanak ve fırsatları sağlayacak biçimde düzenlenecektir, ç) Öğrenciler arasındaki bireysel ayrılıklar, programın her yönünde birinci planda dikkate alınacaktır, d) Programda, öğrencülerin düşünsel, bedensel ve ruhsal gelişimlerini dengeli bir biçimde geliştirecek bir uyum ve bütünlük gözetülecektir.

Bu ilkeler doğrultusunda, programla ilgili araştırmalara geçmeden önce birtakım ön çalışmalar yapılmış daha sonra bir araştırma süreci çerçevesinde program çalışmaları yürütülmüştür, istanbul Atatürk Kız Lisesi deneme kümesini oluştururken, Beşiktaş Kız Ortaokulu ve Nişantaşı Kız Lisesi kontrol kümesini oluşturmuştur. Belli bir süreç içinde ve sonunda, her iki kümede veri toplama araçlarının uygulanması sonucu, elde edilen bulgulardan sağlanan sonuçlar şöyledir:

1. Deneme okulu öğrencileri, standart program uygulandığı kontrol kümesindeki öğrenciler kadar öğrenmişlerdir.

2. Deneme okulu öğrencileri, ayrıca standart programda olmayan yeni bilgileri de öğrenmişlerdir.

3. Deneme okulu öğrencileri, uyum sağlamada daha başarılı görülmüştür. Toplumsal sorunları da daha azdır.

4. Deneme okulu öğrencileri, kontrol okulu öğrencilerine oranla, okul ve öğretmenleriyle daha iyi ilişki kurmuşlardır.

5. Aileleriyle de bağlantıları olumludur. Ev ve aileleriyle ilgili sorunları daha azdır.

6. Deneme okulu programında pek az öğrenci başarısızlık göstermiştir. Okulu bitirme standartları, ulusal ortalama ile karşılaştırıldığında deneme okulu yüksek bulunmuştur.

7. Öğrenciler, ana-babalar ve öğretmenler deneme programını tümü ile desteklemişlerdir.

8. Kontrol kümesini oluşturan okulun öğrencileri ile öğrenci ana-babaları eski programda birçok değişiklik ve yenilik yapmak gerektiğine inanmışlar, öğretmenler ise okul programından hoşnut kalmışlardır.

Uygulanan programın ilk üç yılında, ortaokula başlayanların (1955-1956), okuldan ayrılma, sınıfta kalma ve okulu bitirme oranlarına ilişkin olarak gerek kontrol okulundan, gerekse deneme okulundan elde edilen bilgiler, deneme okulunda sınıfta kalanların ve ayrılanların daha az; okulu bitirenlerin daha çok olduğunu göstermiştir. Ayrıca, 1955 yılından 1959 yılına değin Atatürk Kız Lisesini bitirenlerden en az % 63'ü, en çok da % 75'i üniversitelere girmişlerdir. Mezunların % 80-98 arasında değişmesi ise, İstanbul Atatürk Kız lisesindeki öğretim ve öğretmen niteliğindeki standardın ne denli yüksek olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, Atatürk Kız Lisesinde uygulanmış olan deneme programı, kontrol programına göre daha uyumlu; bilgi ve beceri değer yargılarını kazanma yönünden daha nitelikli öğrenciler yetiştirmiş olduğu söylenebilir (Kantemir, 1973, ss. 149-161).

İstanbul Atatürk Kız Lisesindeki başarılı program uygulamalarından sonra, Ankara'da 1958 yılında etkinliğe geçen Bahçelievler Deneme Lisesinde "de program uygulamalarına başlanmış, ancak okulda, Edebiyat ve Sosyal Bilimler, Tabii Bilimler, Matematik, Ticaret ve Ev Ekonomisi olmak üzere dört kolda belirlenen ve seçimsiz dersler yanında rehberlik ve kulüp etkinlikleri gibi geliştirici öğelere de yer verilen program ne yazık ki bir değerlendirilmesi yapılamamıştır.

Ancak 1970'lerde kimi eğitimciler, ortaöğretim programlarının yeniden düzenlenmesinin söz konusu edildiği ve tartışıldığı bir dönemde, bu çalışmalarını destekleyen literatür arasında, yukarıda değinilen program uygulamaları ile araştırmalar üzerinde yeterince durulmamış olmasını ve Sekizinci Milli Eğitim Şurasında ortaöğretim yeniden düzenlenirken, bu çalışmaların ortaya koyduğu bulguların ışığında öneriler getirilmiş olmasına karşın bu önerilerin söz konusu uygulama ve araştırmalara dayandırılmamasını yadırgamış ve eleştirmişlerdir (Kantemir, 1973, ss. 159-160).

Gerçekte de, önceleri, 1952-1953 öğretim yılında ortaokul düzeyinde başlatılan, daha sonraki yıllarda İstanbul Atatürk Kız lisesi ve Ankara Bahçelievler Lisesi gibi ikinci devre eğitim kurumlarını kapsama altına alan çok amaçlı okul denemeleri, ortaöğretimde model arayışının tipik örneklerinden sayılmalıdır. Ancak bu denemelerden elde edilen olumlu sonuçlar, sonradan gereği gibi değerlendirilmemiş ve yeni bir modele geçiş olanağı yaratılamamıştır. Bu durumu, kimi eğitimci ve eğitimciler, merkez örgütünün dikey kuruluşları olarak kalması ile deneme okullarının pek çok değişik kaynaktan emir almış olmalarına ya da deneme çalışmalarının belli bir kuram çerçevesinde geliştirilmemiş olmasına bağlamaktadır (Oğuzkan, F. ve T., 1981, ss. 33-34).

Model arayışı gelişimleri program yönünden incelendiğinde, Cumhuriyet liselerin, biri "edebiyat" diğeri de "fen" olmak üzere başlıca iki kolda öğretim yaptıkları görülür. Model konusunda, Sekizinci Şurada (1970) kapsamlı tartışmalar yapılmış ve ikinci devre ortaöğretim kurumlarında (liselerde), a) Yükseköğretime, b) hem yüksek öğretime, hem de mesleğe ve c) hayata ya da iş alanlarına hazırlayan üç tür program uygulaması ile öğrencileri bu programlara yöneltmek üzere birinci sınıfta bir yöneltme sınıfı olarak düzenlenmesi bmlke olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Sekizinci Şurada, lise öğrencilerinin "kol" yerine "programlar"a ayrılması uygun görülmüş ve buna göre, yükseköğretime gitmeyi amaçlayan öğrencülerin lise ikinci sınıfta edebiyat ve fen programlarına ayrılmaları; edebiyat programından gelen öğrencilerin, son sınıfta dil-edebiyat ile sosyal ve ekonomik bilimler programına; fen programından gelen öğrencilerin de matematik-fizik ya da tabiat bilimleri programlarına devam etmeleri öngörülmüştür. Bu kararların bir bölümünün, izleyen yıllarda uygulamaya yansıdığı söylenebilir. Bunların dışında, Şura, mesleki-teknik ortaöğretim kurumlarında programlar ve düzenleme ile ilgili çeşitli öneriler getirmiştir.

Ayrıca, 1950'li yıllarda Türkiye'ye gelen kimi yabancı eğitimciler de ortaöğretime ve ortaöğretim kurumlarındaki program uygulamalarına ilişkin raporlar sunmuşlar, görüşlerini belirlemişlerdir. Bunlardan John J. Rufi, 1952 yılında, ortaöğretimdeki en önemli sorunun, ülkede uyarıcı ve yol gösterici nitelikte bir eğitim felsefesinin belirlenmesi sorunu olduğunu; bunun yanında, ortaokul ve lise programlarının o yaşlardaki çocuklar için oldukça yüklü sayılabileceğini; ortaöğretimde bireysel ayrılıkların dikkate alınması gerektiğini dile getirmiştir. Öte yandan, Ellsworth Tompkins de yine 1952'de, özellikle ortaöğretim programının daha esnek düzenlenmesinin gerekliliğini; ortaöğretim amaçlarının daha somut biçimde belirlenmesini ve tek amacın yükseköğrenime hazırlanmak olmamasının önemini vurgulamıştır.

Daha somaki yularda öortaöğretim programlarında zaman zaman bir takım beğişikliklere yer verildiği görülür. 1974 yümnda toplanan Dokuzuncu Milli Eğitim Şurasında alınan kararlar uyarınca, izleyen yıllarda ortaöğretim programlarında bir bütünleşmeye gidilmiş ve dersler, a) ortak dersler, b) özel dersler, c) seçmeli dersler ya da meslek dersleri olmak üzere üç kümeye ayrılmıştır.

1975 yümndan soma, lise programlarında yer alan derslerle Ügüi olarak birçok değişiklikler yapılmış ve bu arada ortak, özel ve seçmeli dersler arasındaki eski denge büyük ölçüde bozulmuştur. Bu dönemde, programlarda yapılan bir değişiklikle, rehberlik çalışmaları ile eğtici kol çalışmalarının

ders saasının dışında yürütülmesi uygun görülmüş ve öğretmenlerin gerek rehberlik, gerekse eğitici kol çalışmalarlarıyla ilgili olarak yapacakları işler, konuyla ilgili yönetmeliklerde açıklanmıştır (Oğuzkan, E, 1989, s. 34).

"Son yularda ortaöğretim kuramlarında üniversiteye hazırlık amacının tüm diğer amaçların önüne geçmiş görüldüğünü" belirten Aksu (1987, s.3), (Oğuzkan, E, 1981, s. 19) ayrıca, "üniversiteye giriş sınavlarının ortaöğretim sisteminin yanına bir de dershaneler sistemini getirdiğini, bu iki sistemin birlikte yürüyor görüldüğünü, hatta son zamanlarda dershane sisteminin okul sistemi üzerindeki etkisinin giderek arttığının gözlemlendiğini" dile getirmekte ve bu noktada asıl önemli olan konunun "öğrencülerin üniversiteye hazırlanmasının, üniversite sınavlarına hazırlanması değil, üniversitede başarılı olmak için hazırlanması anlamına gelmesi gerektiğini" vurgulamaktadır. Burada, ortaöğretimde uygulanan programların nitelikli hazırlanması yanında, uygulanmasının da nitelikli biçimde gerçekleştirilmesi gerektiği konusu önem kazanmaktadır.

Bugün, gerçekten de, hangi ortaöğretim kurumuna girerse girsin, gencin son hedefinin üniversite olduğu görülmektedir. Üniversite ise, kuramsal olarak kendine öğrenci hazırlayan akademik liseyi tek kaynak olarak görmekte, ancak genel lise mezunlarının yanında, mesleki ve teknik okullardan mezun olanların da giriş istekleriyle karşı karşıya bulunmaktadır. Lise mezunlarının üniversiteye girme çabaları normal görülmeyle birlikte; bu konuda asıl çözümlenmesi gereken önemli sorun, liselere gerçekten yükseköğrenim yapabilecek yetenekli öğrencilerin girip girmediği noktasında odaklanmaktadır (Varış, 1983, s. 117). 1980 yılında üniversitelere, tenkik lise programlarından % 5 dolayında; genel lise programlarında ise % 16 dolayında öğrenci girdiği belirlenmiştir.

Adem'in de vurguladığı gibi (1993, s. 4), Türkiye XXI. Yüzyıla girerken sanayileşme sürecine de girmiş bulunmaktadır. Bu yarıştta başarılı olmak, böylece Avrupa Topluluğunun seçkin bir ortağı olmak istemektedir. Türkiye'nin hedefi, Cumhuriyetin kurucusu Atatürk'ün gösterdiği gibi, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak ve bu düzeyi aşmaktır. Milli Eğitim Bakanlığının 1991 yılı Bütçe Raporuna göre 1990-1991 öğretim yılında ilköğretim okullarının birinci devresinde (ilkokullarda) çağ nüfusunun okullaşma oranı % 94.1'e ulaşmıştır. İkinci devresinde (ortaokullarda) ise, okullaşma oranı henüz % 58'lerdedir. Oysa 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, "ilköğretim 6-14 yaşlarındaki çocukların eğitim ve öğretimini kapsar. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır" (Madde 22) yargısını getirmektedir. Bugün 6-14 yaşlarındaki her 100 çocuktan 19'u eğitim şansını zorunlu eğitim aşamasında yitirmektedir. Bu, ülkemizin toplumsal politikası, ekonomik büyümesi, özellikle eğitimde

herkese fırsat ve olanak eşitliği açısından çok büyük bir kayıptır. Bugün AT ülkelerinde zorunlu eğitim 7-12 yıl arasında değişmektedir. Oysa Türkiye'de, Milli Eğitim Bakanı 24 Şubat 1993 tarihinde yaptığı bir televizyon konuşmasında, "zorunlu sekiz yıllık eğitime bütün yurttan 1994 yılında geçileceğini, 2000 yılında da zorunlu eğitimin 11 yıla çıkarılacağını" (TRT 1, 24.2.1993) bildirmiştir. Ortaöğretimde ise, 1990-1991 öğretim yılında lise öğrenim çağındaki nüfusun, yalnızca yaklaşık % 21'i genel, % 16'sı da mesleki-teknik olmak üzere % 37'si okullaştırılmıştır. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında ise bu hedefin % 39.2 olarak öngörüldüğü bilinmektedir (Adem, 1993, s. 5).

Türk toplumu eğitime, özellikle mesleki-teknik eğitime bugün her zamankinden fazla öncelik ve ağırlık verilmesini hedeflemekte ve gençlerin de mesleki-teknik eğitime yönlendirilmesi istenmektedir. Kalkınma planlarında da bu hedef, aynı doğrultuda belirlenmiş olup mesleki ve teknik ortaöğretime, ağırlık ve öncelik verilmesi öngörülmektedir. Ne var ki, 1960'lardan bu yana, planlı dönemlerdeki gelişmeler, belirlenen hedeflerin tersine, farklı gerçekleşmiş, genel ortaöğretim kurumlarına devam eden öğrenci sayısının, mesleki-teknik ortaöğretim kurumlarına devam eden öğrenci sayısından daima fazla olduğu, okullaşma oranlarının da her zaman genel liseler lehine gerçekleştiği izlenmiştir.

Türkiye'de, 1990'lara gelirken ortaöğretimin, çeşitli programlar uygulayan liselerden oluştuğu görülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığının 19-21 Mart 1990 tarihleri arasında APEID (Asya Pasifik Ülkeleri için Eğitimde Yenilikler Programı) ile işbirliği ortamında düzenlendiği "Orta öğretimde Yeniden Düzenlenme ve Reform" konulu seminere ilişkin dokümanda da açıklandığı üzere, liselerin temel görevi, "öğrencüleri ortaöğretim seviyesinde asgari genel kültüre sahip; kişi ve toplum problemlerini tanıyan; ülkenin iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunan insanlar olarak yetiştirmek ve yükseköğretime hazırlamak" biçiminde ortaya konmaktadır.

Liselerde, bu temel görevin gereklerini yerine getirmeyi amaçlayan bir düzenlemeyle, 1924-1983 yılları arasındaki program uygulamalarında Edebiyat ve Fen kollarına yer verilmiştir. 1971-1972 öğretim yılından başlayarak da ayrıca, Modern Matematik ve Fen programı uygulayan liselerin son sınıf Fen kolları, Matematik ve Tabii Bilimler; Edebiyat kolları ise, Dil-Edebiyat ve Sosyal-Ekonomik Bilimler bölümlerine ayrılmıştır. Ancak, Sosyal-Ekonomik Bilimler bölümü açılmamıştır.

Güçlü bir yabancı dil eğitimi gerçekleştirmek ve daha nitelikli bir eğitim yapmak amacıyla, 1955 yılında "MaarifKolleji" adı verilen bu günkü Anadolu Liseleri açılmıştır. Genel liselere göre kimi yönlerden farklı

pogramlar uygulayan bu okulların sayısı giderek artmış, 1989-1990 öğretim yılında 135'e ulaşmış. Bu dönemde, ayrıca, mesleki-teknik dallarda iyi yabancı dil bilen, nitelikli ara insangücü yetiştirmek üzere Anadolu Mesleki-Teknik ortaöğretim kurumlarının da açıldığı görülmektedir. Bunun yanında Yedinci Milli Eğitim Şurası kararları doğrultusunda, özellikle üstün yetenekli çocukların eğitileceği "Fen Lisesi" adıyla bir tür bilim lisesi açılması gündeme gelmiş ve 1964 yılında, Ford Vakfı'nın da desteği ile, matematik ve fen pogramları ağırlıklı "Ankara Fen Lisesi" açılmıştır. O tarihten bu yana açılan fen liselerinin sayısı 1989-1990 öğretim yılında 13'e ulaşmıştır. Bu okulların dışında, değişik zamanlarda açılan ve öğretimini bu gün de sürdüren akşam liseleri ile, yine 1989-1990 öğretim yılında etkinliğe geçmiş olan Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri ve Anadolu Öğretmen Liseleri nitelikli sanat ve meslek adamı yetiştirme amacına yönelik olarak farklı programlarıyla hizmet vermeyi sürdürmektedir (MEB; 1990).

Bütün bu kurumların dışında, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilkeleri ve denetimi altında ilk ve/ya da orta öğretim düzeyinde eğitim-öğretim yapan özel, yabancı ve azınlık okulları da özellikle yabancı dil eğitime ağırlık veren programlarıyla önemli bir öğrenci kitlesine katkı sağlamaktadır.

Sonuç

Türk eğitim sisteminde, ortaöğretim kurumları, temel eğitimden sonra, öğrencilerin hem genel eğitimlerini sağlayan, hem onların ilgi istek ve yeteneklerini ortaya çıkarıp bu doğrultuda gelişmelerini ve ara insan gücüne olan gereksinimi karşılamak üzere birer meslek dalına yönelmelerini öngören, hem de iyi birer vatandaş olarak yurduna, ulusuna katkı getirecek biçimde, yükseköğrenime hazırlamalarını da sağlayan orta düzeydeki önemli bir eğitim basamağı olarak belirlenmiştir.

Cumhuriyet döneminin başlangıcından bu yana, Türk ortaöğretiminde yıllarca sürdürülen ve kimi başarımdan ve kimi zaman da başarısızlığından söz edilen sınıf geçme düzeniyle ilgili uygulamalara son verilerek, öğrenci akışının yeniden düzenlenmesi çerçevesinde, 1991-1992 öğretim yılında olanakları elverişli liselerde deneme niteliğinde "Ders Geçme ve Kredi Düzeni" uygulamasının başlatılması ve 1992-1993 öğretim yılında bu uygulamanın genel ve mesleki-teknik liselerde yaygınlaştırılması eğitim sistemi içinde özellikle eğitim çevrelerinde önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.

Sınıf geçme düzenine ilişkin olarak yıllar boyunca yapılan olumlu ya da olumsuz çeşitli değerlendirmelerden sonra, ilköğretim ile yükseköğretim arasında, yönlendirme bakımından büyük önem taşıyan bir ara eğitim basamağı durumundaki ortaöğretimde, ders geçme ve kredi modelini uygulamaya konulmuş olmasının, toplumdaki demokratikleşme

özlem ve eğilimine koşut olarak, eğitimde demokratikleşme, çağdaşlaşma ve bilimselleşme yolunda olumlu bir aşama olarak görmek gerekir. Sınırlı bir hazırlık döneminden geçilmiş olmasına karşın, başlatılmış olan **bu** uygulama, sınıf geçme yerine ders geçme düzeniyle, sınıfta kalma sorununa son vermiş olması; öğrencinin sistem içinde ilgi, istek, yetenek ve başarısı çerçevesinde yönlendirilmesine fırsat sağlaması; böylece rehberlik, yönelme, kendi kendini tanıma ve yeteneğine uygun alanda yetişme olanağı sunması; ülke kalkınması açısından devlete ve bireye sınıf geçme düzeninde olduğu gibi ağır bir ekonomik külfet yüklenmesi **vb.** yönlerden ügü çevrelerde ve kamu oyunda önceleri oldukça olumlu karşılanmış ve benimsenmiştir. Ancak son iki yıl içinde, modele yönelik getirilen yoğun eleştiriler, çeşitli yakınma ve tartışmalar 1995 yılında ders geçme ve kredi düzeninin uygulanmasından vazgeçilmesine neden olmuş; Milli Eğitim Bakanlığı'nca yapılan bir değerlendirme üe, liselerde "karma sistem" demlen yeni bir bilimsel araştırma verilerine dayandırılmaması ve bir anda verilen kararlarla, milyonlarca insanımızı ilgilendiren konularda, "koy-kaldır" anlayışıyla kimi uygulamalardan vazgeçilmesi ve yine kolay kararlarla yeni uygulamalara gidilmesidir. Bu bakımdan şimdi yapılacak iş, ortaöğretimde bundan soma uygulanacak yeni modelin, (ders geçme ve kredi düzeni uygulamasında fazla ödün vermeden) yönlendirme sistemi ile en kısa sürede bütünleşecek biçimde ele alınarak geliştirilmesine ve yönlendirmenin, sistemin tabanını oluşturan ilköğretim ve tavanmda yer alan yükseköğretim arasında bütünleştirici bir boyutta, bilimsel ve nesnel yaklaşımlarla gerçekleştirilmesine gereken özenin gösterilmesidir.

KAYNAKÇA

- Adem, Mahmut. "Ortaöğretimin Bugünkü Planlama Sorunları", **Eğitim ve Bilim**, 17:87, Ocak 1993, ss. 3-14
- Aksu, Meral. "Ortaöğretim Amaçları ve Üniversiteye Hazırlık Sorunu," **Çağdaş Eğitim**, 12:123, Haziran 1987, ss. 3-5
- Dernirel, Özcan. "Eğitimde Nitelik Geliştirmede İşbirliğine Dayalı Öğrenme ile Tam Öğrenmenin Yeri ve Önemi," **Eğitim ve Bilim** 15:82, ekim 1991, ss. 3-10
- Doğan, Hıfzı. **Ortaöğretim Programlarına Rasyonel Yaklaşım 've' Ortaöğretim Programlarının Genel Nitelikleri** Turhan Oğuzkan (Ed.) *Türkiyede Ortaöğretim ve Sorunları*. İstanbul: Hisar Eğitim Vakfı yay mı, Dünya Tıp Kitapevi, 1981

1

- Kantemir, Enise. **"Cumhuriyet Döneminde Çok amaçlı Liseler Konusunda Yapılan İlk Deneme"**, 50. Yıla Armağan. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi yayım, 1973, ss. 149-267
- Karagözoğlu, Galip. "Eğitim Sistemimizde Öncelikler" Çağdaş Eğitim, 13:131, s. 12 (Sakallıoğlu, 1992, s.130'daki alıntısı).
- Kaya, Yahya Kemal. **İnsan Yetiştirme Düzenimiz: Politika Eğitim-Kalkınma.** Geliştirilmiş dördüncü basım. Ankara: 1984
- . **İnsan Yetiştirme Düzenimize Yeni bir Bakış: Eğitimde Model Arayışı.** Ankara: Bilim yayınları, 1989.
- MEB. Ortaöğretimde Yeniden Düzenleme ve Reform Semineri: 19-21 Mart 1990. Ankara: MEB, 1990
- Oğuzkan, A. Ferhan, **"Ortaöğretimin Tanımı, Gelişmesi ve Amaçları", Turhan Oğuzkan (Ed.) Türkiye'de Ortaöğretim ve Sorunları,** İstanbul: Hisar Eğitim Vakfı Yayınları, Dünya Tıp Kitapevi, 1981, ss. 7-30.
- . **Orta Dereceli Okullarda Öğretim: Amaç, İlke, Yöntem ve Teknikler.** Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş ikinci basım. Ankara; 1989
- Oğuzkan, Turhan (Ed.) **Türkiye'de Ortaöğretim ve Sorunları.** İstanbul: Hisar Eğitim Vakfı yayını, Dünya Tıp Kitapevi, 1981
- 7) Oğuzkan, Ferhan ve Turhan Oğuzkan, "Türk ortaöğretiminde Model Arayışı", Turhan Oğuzkan (Ed.) Türkiye'de Ortaöğretim ve Sorunları. İstanbul: Hisar Eğitim Vakfı yayını, Dünya Tıp Kitapevi, 1981, ss. 33-37
- Sakaoğlu, Necdet. **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi.** İstanbul: İletişim yayınları, 1992.
- Sözer, Ersan. Türk Üniversitelerinde Öğretmen Yetiştirme Sistemlerinin Öğretmenlik Davaranışlarını Kazandırma Yönünden Etkinliği. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 1991.
- . "Ortaöğretimde Ders Geçme ve Kredi Düzeni Uygulanmasına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi", Yayınlanmamış Bir Araştırma. Eskişehir, 1993.

- . "Ortaöğretimde 'Çok Amaçlı Okul' Modeli ve Ders Geçme-Kredi Düzeni Uygulaması," *Eğitim ve Bilim*, 18:94, Ekim 1994, ss. 3-13
- Varış, Fatma. *Eğitimde Program Geliştirme: Teori ve Teknikler*. Genişletilmiş ikinci baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 1976.
- . "Program Geliştirme Çalışmaları," *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*. İstanbul: MEB, 1983, ss. 193-214.
- . "Programa İlişkin Temel Kavram ve Tanımlar," *Eğitim Büimlerinde Çağdaş Gelişmeler*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Lisans Tamamlama Programı, 1991 ss. 1-11.

Yazar

Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır. Ortaöğretim Programları üzerine araştırmalar yapmaktadır.